

ОЛЬГА ФЕДІЙ
(Полтава)

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ У ПАРАДИГМАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ БАЗОВИХ ОСВІТНІХ МОДЕЛЕЙ

Представлено модель естетотерапевтичної освіти педагогів у її зв'язку з основними парадигмами метамodelей сучасного освітнього простору. Розкрито сутність основних структурних складових естетотерапевтичної підготовки педагогів.

Ключові слова: типологізація педагогічних парадигм, модель естетотерапевтичної підготовки педагогів, структурні складові естетотерапевтичної освіти.

Модельний характер сучасної психолого-педагогічної науки, коли конструювання та вивчення моделей реальних об'єктів стає основним методом наукового пізнання, показує, що завдання формування гуманного, естетико-педагогічного типу мислення сучасного педагога може бути успішно вирішеним лише тоді, коли наукові моделі естетотерапевтичних, гармонізуючих природу людини та Всесвіту явищ, що вивчаються, посядуть у змісті вищої освіти належне місце. Вони повинні досліджуватися з використанням відповідної термінології, з роз'ясненням студентам сутності понять естетотерапевтичної моделі педагогічного процесу та власне естетотерапевтичного моделювання освітнього простору. За таких умов майбутні педагоги мають усвідомити та оволодіти естетотерапевтичним моделюванням навчально-виховного процесу як ефективною сучасною професійною технологією особистісно орієнтованої метамodelі освітнього простору, що і визначило мету підготовки даної статті.

Оскільки моделей реально існуючих способів освітньої діяльності існує велика кількість, виникає завдання визначення найбільш оптимальних моделей що визначатимуть методологічний рівень естетотерапевтичної освіти педагогів, головною вимогою для яких стає максимальна відповідність гармонізуючій функції естетотерапії у психолого-педагогічному освітньому процесі. Базові моделі освіти, що відображають глибинні, родові сутнісні особливості основних типів педагогічно організованої взаємодії між педагогом і вихованцем у ході досягнень цілей освіти можна класифікувати за різними критеріями.

Найбільш зручним інструментом типологізації педагогічних моделей стає поняття „парадигма” (від грецьк. *para* („над”, „навколо”) та *diegma* („вияв”, „маніфестація”). Педагогічна парадигма – це „сукупність стійких, повторюваних смислових характеристик, які визначають сутнісні особливості схем теоретичної та практичної педагогічної діяльності та взаємодіють

в освіті незалежно від ступеня та форм їх рефлексії” (Г. Корнетов) [3, с. 87]. Парадигми як визнані наукові досягнення, що впродовж певного часу надають науковій спільноті модель побудови проблем та їх вирішення (за Т. Куном) [4], допомагають виділити систему координат, що дозволить орієнтуватись у нескінченному різноманітті педагогічних систем, технологій та методик, ідентифікувати їх з традиціями освіти [3, с. 84]. Так, кожний базовий моделі освітнього процесу відповідає певна педагогічна парадигма.

Розглянемо найбільш відомі типологізації педагогічних парадигм та визначимо найбільш близькі до педагогічної естетотерапевтичної концепти базові моделі освіти. Так, Ш. Амонашвілі виділяє парадигми авторитарно-імперативної та гуманної педагогіки, де остання передбачає „максимально повну узгодженість педагогічної організації та розвиток дитини з її власними намірами та інтенціями” [1]. Принципово важливим для побудови моделі естетотерапії у психолого-педагогічній підготовці педагога стає її зорієнтованість на парадигму гуманної педагогіки, яка вимагає додержання властивих їй принципів, що уможливають структурування процесу освіти так, щоб у ньому майбутній педагог засвоював істинно людське, пізнавав себе як людину, виявляв власну гідність та істинну індивідуальність, знаходив суспільний простір для розвитку своєї істинної природи, щоб його інтереси співпадали з загальнолюдськими інтересами та були нейтралізовані ті джерела, що здатні спровокувати його на негативні вияви та вчинки, які розцінюються учнями як ворожі та несправедливі. Набутий досвід створення оптимальних естетизованих і духовно збагачених відносин у педагогічному процесі студенти зможуть перенести у простір власної педагогічної діяльності в майбутньому.

Іншу типологізацію педагогічних парадигм пропонує Є. Ямбург, виокремлюючи як „полюси планети особистість” когнітивну та особистісну педагогічні парадигми освіти [8]. Хоча нині в масовій педагогічній практиці переважають когнітивні підходи, особистісна педагогіка переносить центр тяжіння з інтелектуального на емоційно-вольовий розвиток людини; основою цінністю вона проголошує розвиток особистості у процесі освіти, надає більшого значення спонтанному, природному розвитку людини, що, вочевидь, у більшій мірі наближує її до естетотерапевтичної ідеї гармонізації з Усесвітом та подальшого розвитку і саморозкриття у процесі пізнавальної діяльності.

На думку дослідниці І. Колеснікової, історико-генетичний аналіз розвитку всього світового педагогічного процесу дозволяє виділити три парадигмальні простори, що виникли за різних часів. Цим „просторам” відповідають педагогічні парадигми традиції, науково-технократична та гуманітарна [2]. Саме в рамках гуманітарної парадигми освіти, як виявило зазначене дослідження, основною педагогічною цінністю ставала конкретна людина з її унікальним внутрішнім простором та індивідуально-специфічним процесом пізнання, що виявляє пріоритетну значущість суб’єктивованого, персоніфікованого, індивідуально означеного знання, яке завжди має автора. Таке, заявлене у гуманітарній парадигмі освіти (Сократ, Ж.Ж.-Руссо, Л. Толстой, Д. Дьюї, В. Біблер) прагнення людства проникнути у глибину суб’єктивного світу, також може бути визначеним як оптимальне для моделі естетотерапевтичної освіти педагогів на сучасному етапі, оскільки суттєво актуалізує

унікальність та індивідуальний стиль навчання кожного студента як майбутнього суб'єкта власної педагогічної діяльності.

О. Прікот виділяє п'ять науково-педагогічних парадигм – природнонаукову, технократичну, езотеричну, гуманістичну та поліфонічну [6]. Розглядаючи поліфонічну парадигму, дослідник зауважує на „поліфонічності”, „не злитності”, „паралельності у відносинах симфонічних особистостей”, які активно діють у єдиному педагогічному просторі. Для цієї парадигми основним комунікативним засобом, що передбачає співіснування ціннісних основ усіх основних парадигм, вияв яких спостерігається в сучасній педагогічній дійсності, є полілог. Поліфонічній парадигмі, яка визначається нами найбільш близькою естетотерапевтичній концепті формування особистості у просторі педагогічного процесу, властивий „холізм” як обов'язкова рівноправна діяльність усіх суб'єктів педагогічного процесу, спрямована, перш за все, на їх адекватне, ціннісне самовизначення, реалізацію їх прагнень та бажань.

Вивчаючи універсальні педагогічні парадигми базових моделей освіти Г. Корнетов розкриває сутність основних трьох парадигм педагогіки: авторитету, маніпуляції та підтримки. У контексті нашого дослідження найбільш співзвучною для концепти естетотерапевтичної освіти педагога стає парадигма педагогіки підтримки. Як зазначає Г. Корнетов, модель освіти, що відповідає цій парадигмі, принципово відрізняється від звичних підходів до організації навчання та виховання. Педагог, який її реалізує, з самого початку прагне не вести за собою учня, не керувати ним, не керувати його розвитком, а, „нібито слідувати за вихованцем, створювати умови для самовизначення, самоідентифікації та самореалізації, підтримувати його у здійсненні своєї самості, допомагати йому у вирішенні власних проблем”. Зазначимо, що така ситуація багато в чому схожа з тією, що окреслюється сучасними вченими як психотерапевтична взаємодія у широкому сенсі (О. Морозов, Д. Чернілевський) [5, с. 303–311]. Естетотерапевтичний аспект педагогічної діяльності в моделі педагогіки підтримки набуває свого найбільш актуального звучання, оскільки йдеться про загальнолюдську сферу розповсюдження психотерапевтичного впливу на особистість та її офіційне визнання у вимірі психолого-педагогічної сфери взаємодії вчителя та учня.

Підкреслимо, що виділені нами як базові для естетотерапевтичної освіти педагогів моделі в різних класифікаціях педагогічних освітніх парадигм слід розглядати у їх взаємодоповнюючій одна одну сутності, оскільки існує неминуча обмеженість будь-якої окремої моделі освіти при вирішенні проблеми організації освіти і виховання цілісної різнобічної особистості.

Як бачимо, методологічний рівень концептуальної моделі естетотерапії у психолого-педагогічній підготовці педагога визначається синергетичною єдністю особистісно орієнтованих моделей освіти: гуманної педагогічної парадигми (Ш. Амонашвілі), особистісної (Є. Ямбург), гуманітарної (І. Колеснікова), поліфонічної (О. Прікот) та педагогікою підтримки (Г. Корнетов) у їх діалектичному фоновому зв'язку з іншими парадигмами метамodelей освітнього простору.

Цілісність педагогічного процесу з використанням засобів естетотерапії обумовлюється взаємозв'язком та взаємодією його основних компонентів: мети, завдань, функцій, змісту, форм, принципів, засобів, методів, прийомів

та результатів. Рівень їх розробленості та взаємодії, у результаті реалізації даної системи, визначає ефективність естетотерапевтичної підготовки педагога. Охарактеризуємо деякі компоненти створеної й реалізованої нами інноваційної моделі підготовки педагогів до естетотерапевтичної діяльності у ВНЗ.

Головна мета естетотерапевтичної освіти майбутніх педагогів – забезпечення сучасного вчителя, педагога, вихователя необхідними знаннями, уміннями та навичками створення естетизованого психологічно комфортного поля педагогічної взаємодії та творчого розвитку особистості. Функції естетотерапії у психолого-педагогічній підготовці педагога – терапевтично-гармонізуюча, організуюча та освітньо-розвивальна. Реалізація терапевтично-гармонізуючої функції естетотерапії у психолого-педагогічній підготовці педагога нейтралізує негативну дію численних чинників деструктивного впливу на особистість, забезпечує гармонізацію відносин особистості у мікросоціумі освітнього процесу. Організуюча функція забезпечує ефективну діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу у вищому педагогічному закладі (організація суб'єкт-суб'єктних відносин). Вона передбачає здійснення планування педагогічного процесу і організацію самостійної діяльності студентів з метою оволодіння естетотерапевтичними знаннями, уміннями та навичками; створення умов для впровадження новітніх технологій естетотерапії у площину психолого-педагогічного процесу; наукове обґрунтування навчального процесу з використанням засобів естетотерапії.

Однією з основних є освітньо-розвивальна функція естетотерапії, що забезпечує міцну мотивацію студентів до навчання, перетворення знань у стійкі переконання, практичні дії. Вона забезпечує інтеграцію навчання, виховання і самовиховання, самотерапії в межах педагогічного процесу та творчу самореалізацію педагога у процесі використання ним засобів естетотерапії у професійній діяльності. Ця єдність створюється тісним взаємозв'язком самоосвіти, навчальних занять, науково-дослідної і практичної роботи студентів. Важливе значення для майбутнього спеціаліста в сучасних умовах має формування в нього саногенного мислення та власної духовно-естетичної сфери розвитку, що дозволить самостійно оцінити та нейтралізувати негативну дію деструктивних інформаційних чинників на емоційно-чуттєву сферу особистості вихованця, формувати естетично-духовні якості особистості і сприяти творчому саморозвитку дитини у процесі навчання; аргументовано відстоювати свої позиції педагога-гуманіста.

Структура естетотерапії у психолого-педагогічній підготовці педагога є складною. Її можна представити як інтегративну єдність навчальних занять з естетотерапії (лекційні, практичні, самостійні), наукової роботи студентів та магістрантів з естетотерапевтичної проблематики (реферати, курсові, дипломні, магістерські) та педагогічної практики (навчальної, літньої, виробничої). Це підсистема професійної підготовки та її складової частини – психолого-педагогічної підготовки педагогів. Між зазначеними складовими структури існують тісні взаємозв'язки і взаємозалежність.

Зміст естетотерапії у психолого-педагогічній підготовці педагога слід розглядати як комплекс, у основі якого знаходиться програмно-цільовий метод планування і управління процесом навчання. Він повинен забезпечувати інтеграцію сучасних даних різних суміжних із педагогікою та психоло-

гією наук (психотерапія, мистецтвознавство, естетика, соціологія, філософія освіти) про можливості і технології гармонізації людини в системі Всесвіту та визначати можливі шляхи використання заявлених засобів естетотерапії в педагогічному процесі сучасного загальноосвітнього навчального закладу.

Основна концептуально-змістова ідея розробленої нами моделі полягає у відображенні у змісті естетотерапії теоретичного базису окремих психотерапевтичних практик, у виділенні психолого-педагогічного потенціалу методик та їх адаптації у психолого-педагогічний простір сучасного загальноосвітнього навчального закладу. Нами визначений зміст 13 тем у трьох модульно-тематичних блоках дисциплін з естетотерапії [7, с. 15–20].

У процесі опанування курсів з естетотерапії студенти повинні знати: сутність та соціальне значення своєї майбутньої професії; мету, завдання естетотерапевтичного процесу, їх реалізацію в народній і науковій педагогіці; основні види, принципи та засоби естетотерапії; взаємозв'язок естетотерапії з суміжними науками; специфіку організаційних форм естетотерапевтичної взаємодії; надбання світової та вітчизняної психолого-педагогічної думки щодо естетизації педагогічного процесу; критерії відбору змісту естетотерапевтичних методик; особливості естетотерапевтичної роботи з різними соціальними групами дітей та підлітків; естетотерапевтичний педагогічний потенціал чинників соціалізації особистості; методики та технології організації естетотерапевтичної педагогічної діяльності.

Студенти повинні вміти: організовувати свою працю на науковій основі; використовувати методи вирішення завдань при визначенні оптимальних співвідношень параметрів різних систем; в умовах розвитку науки і мінливої соціальної практики переоцінювати накопичений естетотерапевтичний досвід, аналізувати свої можливості, набувати нові знання, використовувати сучасні інформаційні та психолого-педагогічні й адаптовані психотерапевтичні технології; ставити мету та формулювати завдання, пов'язані з реалізацією естетотерапевтичних функцій; створювати умови для плідної творчої самореалізації дітей; здійснювати психокорекційний вплив на дітей та молодь, яка перебуває у кризовому стані та в конфліктних ситуаціях; аналізувати концепції естетизації психолого-педагогічної діяльності; продуктивно спілкуватися з колегами і дітьми; організовувати естетотерапевтичну діяльність як вид соціального проектування; використовувати творчі методи роботи з дітьми, що потребують естетотерапевтичної допомоги; організовувати естетичне сприймання навколишнього світу [7, с. 12–13].

Реалізація основних завдань естетотерапевтичного впливу на дитину з проблемами соціалізації відбувається в різних формах організації виховного процесу. За критерієм кількості суб'єктів педагогічного процесу всі форми естетотерапевтичної роботи можна поділити на дві основні групи: індивідуальні та групові форми. Вибір певної форми організації залежатиме від завдань педагогічного процесу та від конкретної педагогічної ситуації. Так, групові форми доцільно обирати на початкових етапах роботи для дітей з проблемами адаптації до нових умов та на заключних, коли постає необхідність закріплення набутих умінь та навичок на соціальному рівні. Індивідуальні форми роботи використовують при роботі з дітьми, які потребують особливої уваги до себе з боку дорослих та при подоланні їх (дітей) власних особистісних проблем (наприклад: у пісочній терапії, вокалотерапії, ляль-

котерапії, арт-терапії). Особливого значення в роботі з дітьми набуває така унікальна за своєю дією форма організації навчально-виховного процесу, як гра. Більшість естетотерапевтичних методик побудована саме на ігровій діяльності дітей.

При організації естетотерапевтичного впливу на дитину педагог може проводити: окремі самостійні заняття з естетотерапії; упроваджувати елементи естетотерапевтичних методик у педагогічні та корекційно-педагогічні заняття (наприклад, на окремих заняттях у дошкільних закладах, на різноманітних уроках у школі, у закладах додаткової освіти, при індивідуальній та груповій роботі соціального педагога з дітьми девіантної поведінки); розробляти власні проекти з використання величезного педагогічного потенціалу існуючих психотерапевтичних методик роботи з дітьми, спираючись на представлений у навчальному посібнику матеріал із певних видів естетотерапевтичного впливу.

Таким чином, аналіз основних парадигм організації педагогічного процесу дозволив виявити принципові позиції, які визначили авторський підхід до естетотерапії у психолого-педагогічній підготовці педагога. Вона повинна реалізовуватися на основі комплексної цільової програми, орієнтованої на певний результат, і бути цілісною системою у структурі професійної освіти педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. А. Амонашвили. – М. : Изд. Дом Ш.Амонашвили, 1996. – 494 с.
2. Колесникова И. А. Педагогическая реальность : опыт межпарадигмальной рефлексии : [курс лекций по философии педагогики] / И. А. Колесникова. – СПб. : Детство-Пресс, 2002. – 288 с.
3. Корнетов Г. Б. Общая педагогика : [учеб. пособие] / Г. Б. Корнетов. – М. : Изд-во УРАО, 2003. – 192 с.
4. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун ; [пер. з англ. О. Васильев]. – К. : Port-Royal, 2001. – 226 с.
5. Морозов А. В. Креативная педагогика и психология / А. В. Морозов, Д. В. Чернилевский. – М. : Акад. проект, 2004. – 560 с.
6. Прикот О. Г. Методологические основания педагогической системологии : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Прикот Олег Георгиевич. – СПб., 1997. – 303 с.
7. Федій О. А. Естетотерапія : [навч. посіб.] / О. А. Федій. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 256 с.
8. Ямбург Е. А. Школа для всех : адаптивная школа : теоретические основы и практика реализации / Е. А. Ямбург. – М. : Новая шк., 1996. – 352 с.

ОЛЬГА ФЕДИЙ

ЭСТЕТОТЕРАПИЯ В ПАРАДИГМАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ БАЗОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ МОДЕЛЕЙ

Представлена модель эстетотерапевтического образования педагогов в её взаимосвязи с основными парадигмами метамodelей современного образовательного пространства. Раскрыта сущность основных структурных составляющих эстетотерапевтической подготовки педагогов.

Ключевые слова: типологизация педагогических парадигм, модель эстетотерапевтической подготовки педагогов, составляющие эстетотерапевтического образования.

OLGA FEDIY

AESTHETIC THERAPY IN PARADIGM SPACE OF BASIC EDUCATIONAL MODELS

In the article, the author represents the model of Aesthetic and therapeutic preparation of educators in deep interrelation with the basic paradigms of nowadays educational process metamodels. The main essence of the basic structural components of aesthetic and therapeutic preparation of educators is outlined.

Keywords: typologization of pedagogical paradigms; the model of educator's aestetotherapeutic preparation; the components of aestetotherapeutic educational process.

Одержано 6.10.2010 р., рекомендовано до друку 2.11.2010 р.